

Posudek oponenta disertační práce

PhDr. Marek Brčák

Kapucínský řád a jeho působení v Čechách a na Moravě (1673-1783)

Ústav českých dějin FF UK, 2019

I. Stručná charakteristika práce

Dizertační práce Marka Brčáka se zabývá dějinami česko-moravské provincie od jejího osamostatnění se v roce 1673 až po její rozdělení na českou a moravskou provincii v roce 1783. Autor v tomto navazuje na své předchozí studie (včetně diplomové a rigorózní práce), ve kterých se zabýval dějinami kapucínů před rokem 1673. Práce je rozdělena do čtyř kapitol, ve kterých autor postupně rozebírá dosavadní stav bádání a různé metodologické přístupy, utváření historické paměti u kapucínů, vlastní dějiny provincie a konečně pak interakcí řeholníků s okolním světem (konkrétně: problematice almužen, kazatelství, terciářům, vykonávání zpovědní služby, správě poutních míst, a nakonec i kaplanské službě v armádě). Zatímco druhá a třetí kapitola se snaží postihnout a zmapovat provincii jako celek, poslední kapitola směřuje více do prostředí jednotlivých domů a přináší detailnější pohledy na zkoumanou problematiku. Právě tato poslední kapitola patří k nejzajímavějším částem práce a zároveň otevírá celou řadu důležitých otázek (i když autor ne všem věnoval stejně důkladnou pozornost). Předložená práce o celkovém rozsahu 345 stran zahrnuje i cenné přílohy, ze kterých bych chtěl poukázat především na pečlivě zpracované životopisy řeholníků, podrobné rozpisy klíčových pramenů, statistický materiál (tabulky i grafy) a bohatou obrazovou přílohu.

II. Stručné celkové zhodnocení práce

Předložená práce je zajímavým a kvalitním příspěvkem k poznání fungování řeholních společností v raně novověkých českých zemích. Jedná se o výsledek pečlivého studia poměrně rozsáhlého korpusu primárních pramenů s přihlédnutím ke stávající literatuře. Z ní autor čerpá své hlavní metodologické přístupy, které v práci průběžně aplikuje. Práce je jasně a logicky členěna a má všechny obsahové a formální náležitosti odborného textu. Dizertační práce Marka Brčáka představuje první systematické a podrobné zpracování dějin česko-moravské kapucínské provincie. Za zvláště přínosný považuji jeho podrobný rozbor jednotlivých typů narativních pramenů kapucínské provenience. Práce také otevírá celou řadu důležitých otázek a lze ji považovat za solidní východisko pro další bádání.

III. Podrobné zhodnocení práce a jejích jednotlivých aspektů

1. Struktura argumentace

Práce má jasnou a logickou strukturu. Autor si jasně a přehledně definuje své cíle. Svě téma – problematiku působení kapucínů v raně novověké společnosti – vymezuje chronologicky léty 1673-1783 a geograficky územím Čech a Moravy. Ačkoliv rozhodnutí začínat práci rokem vzniku samostatné provincie (a to přes to, že na území nové provincie kapucíni již několik desetiletí

působili) může vypadat na první pohled sporně, v kontextu dosavadního bádání M. Brčáka (předchozímu období věnoval své starší práce) je toto rozhodnutí logické a plně ospravedlnitelné. O něco problematičtější je autorovo rozhodnutí zaměřit se pouze na Čechy a Moravu a ponechat stranou Slezsko. Autorovo zdůvodnění, že *“Působení kapucínského řádu ve Slezsku je opomenuto především proto, že v této vedlejší zemi Koruny české v námi sledovaném období byla tolerována jak katolická, tak i luteránská konfese”* (str. 6), není úplně přesvědčivé a uspokojující. Naopak, právě takováto situace je velice podnětná pro studium a může zajímavým způsobem rozšířit okruh zkoumaných témat. Chápu ale, že autora mohly k tomuto rozhodnutí vést praktické důvody (zejména horší dostupnost pramenů) a že někdy může být takovéto okleštění tématu nezbytné. Jakkoliv bych osobně uvítal, aby pozornost byla věnována i slezským domům, nemyslím si ale, že by toto omezení předloženou práci nějakým způsobem diskvalifikovalo či snižovalo. Navíc autor alespoň základní informace o vývoji ve Slezsku a tamních konventech přece jen poskytl.

Vytýčené cíle se autorovi podařilo z větší části naplnit. Ve své práci se postupně zabývá dějinami provincie, řádovou pamětí a působením ve společnosti. Ne vždy se ale přitom ubránil jisté popisnosti na úkor detailnější analýzy. To je ale do jisté míry dáno velkým rozsahem zkoumané problematiky a tím, že autor musel nejprve prozkoumat a detailně zmapovat vývoj kapucínské provincie a její fungování. To platí především pro kapitolu o historické paměti, která má spíše podobu (i když velice pečlivého a záslužného) rozboru jednotlivých typů narativních pramenů vzniklých v prostředí česko-moravské kapucínské provincie. Problematika kolektivní paměti, využití paměti v řádové sebe-prezentaci a některé další otázky, které si současné monasteriologické bádání klade, jsou tak nastíněny pouze okrajově.

Tyto dílčí nedostatky však v žádném případě nesnižují celkový přínos práce. Marek Brčák předložil zralý text, který komplexně a moderním způsobem zpracovává celé období existence česko-moravské provincie. Práce mapuje také interakci kapucínů s jinými církevními subjekty a s širší společností a přispívá tak k lepšímu pochopení pestrosti náboženského života v českých zemích raného novověku. Navíc autor přehledně a důkladně zmapoval hlavní pramenný materiál a upozornil na specifika jednotlivých typů pramenů. Práce přináší mnoho velice zajímavých poznatků – viz například pojednání o problémech spojených s plány na vytvoření samostatné provincie, kdy se proti tomuto záměru postavily italské provincie, které ve „vytvoření“ nových hlasů na generálních kapitulách viděly ohrožení svého vlivu (str. 72). Velice zajímavou je také pasáž o působení (mj. i českých) kapucínů v Rusku, Gruzii a Persii (str. 104-111). Za cenné považují také informace o dosaženém vzdělání bratří (str. 121) či údaje o migraci řeholníků mezi jednotlivými konventy a o průměrné délce jejich setrvání na jednom místě (str. 122). Obecně lze za nejzajímavější část považovat kapitolu poslední, ve které se autor zabývá mimo jiné i některými zásadními proměnami kapucínského přístupu a působení – ať už se jedná o posun těžiště od kontemplativního zaměření směrem k aktivnímu, polevení v nárocích na přísnost (resp. doslovnost výkladu Františkovy řehole) či o rozvoj kazatelské činnosti.

2. Formální úroveň práce

Předložená práce má všechny formální náležitosti odborného textu. Poznámkový aparát je důsledný a konzistentní. Práce je přehledně členěna a graficky dobře zpracovaná. Je zřejmé, že výslednému textu byla věnována pečlivá pozornost. Pravopisné chyby či překlepy se v textu objevují jen výjimečně. Některé drobnosti však autorovi přece jen unikly a bylo by dobré je v případné publikaci upravit (např. použití ahistorického názvu Bratislava na str. 93 či na str. 162

označení jednoho z pegmat při procesí za „Pilátův polibek“ – předpokládám, že zde mělo být „Jidášův“). V textu autor také používá průběžně (a bohužel systematicky) nesprávné pojmenování „františkáni-observanti“ pro místní františkány. V roce 1660 celá česká františkánská provincie opustila observantskou větev řádu a přijala (poněkud přísnější) reformátská statuta. Ve zkoumaném období je tudíž označení „františkáni-observanti“ zavádějící. Přiklonil bych se proto raději k zažitému označení „františkáni“.

3. Práce s prameny či s materiálem

Práce M. Brčáka vychází z moderního monasteriologického bádání a je podepřena studiem bohaté škály starší i recentní literatury. Autor pracoval nejen s literaturou českou, či do češtiny přeloženou, ale i zahraniční – především německé provenience. Je pochopitelné, že vzhledem k obrovskému množství literatury k tématu není možné vždy všechny tituly postihnout a že se v seznamu literatury musí nutně vyskytnout mezery. Z dalších studií, které by bylo možné použít, bych autorově pozornosti doporučil ještě publikace Keitha Lurii, zejména jeho *Sacred Boundaries: Religious Coexistence and Conflict in Early Modern France* (Washington, DC: CUA Press, 2005), ve které se mimo jiné věnuje kapucínským misionářským strategiím. Vzhledem k tématu by rovněž bylo vhodné přihlédnout k literatuře italské provenience. Přesto je ale autorův seznam použité literatury působivý – i když je nutné poznamenat, že ne vždy autor plně využil metodologické přístupy některých publikací, k nimž se hlásí (viz např. Goffman, Nora, ad.).

Těžiště a přínos předloženého textu ale spočívá především v práci s primárními prameny. Marek Brčák pracoval s širokou škálou pramenů převážně kapucínské provenience. Kromě vlastních závěrů autorova studia může být práce použita i jako cenný průvodce po kapucínských pramenech. Rozboru primárních pramenů historiografické povahy je ostatně věnována i celá druhá část předložené práce. Autor v ní velice systematicky a důkladně rozebírá jednotlivé typy písemností vniklých na území provincie a všímá si vztahů mezi nimi – tedy především vztahu pramenů vzniklých na úrovni provincie a pramenů pocházejících z jednotlivých řeholních domů. Zde práce přináší cenný vhled do fungování kapucínského dějepisectví. Co v práci ale bohužel poněkud postrádám, je rozbor vztahu mezi péčí o paměť na úrovni provincie a celého řádu. Zde by bylo dobré prozkoumat, nakolik byla historiografická a archivní praxe česko-moravské kapucínské provincie ovlivněna zásahy a požadavky ze strany centrálních autorit. Neměla některá ustanovení provinčních představených (např. norma Serafína Melchra z Głuchołaz z roku 1737 či nařízení Abdona Hauera o vedení nového typu kronik z roku 1774) svůj původ v požadavcích centrálních řádových autorit? Byly například kopie pamětnic či kronik zasílány do centrálního archívu? A reflektovala řádová historiografie (a do jaké míry) významné události, osobnosti či problémy česko-moravské provincie?

4. Vlastní přínos

Předložená práce je bezesporu cennou studií založenou na samostatném, původním a velice pečlivém bádání. Autor pečlivě zpracoval velké množství (často doposud nevyužitého) pramenného materiálu. Výsledný text podrobně mapuje vývoj česko-moravské kapucínské provincie a zároveň otevírá některá další témata pro další výzkum. Jedná se o text, ke kterému bude muset přihlédnout každý, kdo se bude chtít seriózně zabývat nejen dějinami kapucínského řádu, ale vůbec

problematikou církevních řádů obecně. Také z tohoto důvodu se domnívám, že by bylo vhodné předloženou práci publikovat.

IV. Dotazy k obhajobě

Na str. 73 a 91 autor uvádí, že vytvořením samostatné provincie výrazně stoupl podíl řeholníků pocházejících z českých zemí (na 66%). Existují ale i údaje o tom, jak to bylo s jejich rodným jazykem?

Jaký byl vztah provinční a řádové péče o paměť (viz poznámka výše, odd. III.3.)?

Narazil autor na nějaké další údaje týkající se působení olomouckých kapucínů jako zpovědníků odsouzených osob v čarodějnických procesech na Šumpersku v poslední čtvrtině sedmnáctého století? Jak autor hodnotí jejich angažmá v této záležitosti – vzhledem k velké exponovanosti této funkce a současně nutnosti budovat a hlídat pozitivní obraz řádu v různých složkách společnosti?

Objevují se v pramenech místní proveniencie (zejména na úrovni jednotlivých domů) tvrzení o kapucínské výlučnosti – konkrétně, že kapucíni představují nejpřísnější, a tudíž nejdokonalejší větve menších bratří (zejména ve sporech s františkány)? Jakým způsobem jsou tyto nároky případně využívány v komunikaci se společností?

V. Závěr

Předložená dizertační práce splňuje požadavky kladené na dizertační práci, a proto ji doporučuji k obhajobě a předběžně ji klasifikuji jako prospěl.

V Olomouci, 18. srpna 2019

Martin Elbel

Katedra historie FF UP